

Vključitev v Evropsko unijo kot dejavnik stabilizacije slovenske demokracije

Demokratizacija je bila vse od takrat, ko je prišlo do prvih resnejših prizadevanj v tej smeri, tj. od druge polovice 80. let, ko se je v posameznih oponentskih krogih (med katerimi je bil najpomembnejši krog razumnikov okoli Nove revije) začela porajati neka resna demokratična alternativa vladajočemu partijskemu kompleksu, mišljena kot projekt "evropeizacije" slovenske družbe. Pomenila je vzpostavitev takšnega družbenega modela, kakšen je bil uveljavljen v našem severnem in zahodnem sosedstvu in s katerim smo bili Slovenci zaradi relativne odprtosti meja bolje seznanjeni kot pa prebivalci ostalih dežel vzhodne-srednje Evrope. Modela, ki je prinašal neprimerno večjo stopnjo materialne blaginje in osebne svobode, kot smo jo bili vajeti v socialistični in neuvrščeni Jugoslaviji.

Po uvedbi demokratičnega sistema in oblikovanju samostojne države je bila pridružitev evropskim povezavam, med katerimi igra ključno vlogo Evropska unija, ena od glavnih slovenskih zunanjepolitičnih prioritet. Pri tem lahko rečemo, da je integracija v okvir EU pomembna ne samo za gospodarski razvoj in posledično povečanje materialnega blagostanja državljanov, ampak tudi za vzpostavitev trajne demokracije poliarhičnega tipa. Gre za enega najpomembnejših "zunanjih" dejavnikov zagotavljanja in vzdrževanja demokratične stabilnosti.

Pomen mednarodnih dejavnikov politične stabilnosti

Delovanje vsake države kot oblike politične organiziranosti *par excellence* je odvisno

tako od t. i. notranje družbenih dejavnikov, ki so plod političnih, ekonomskih, socialnih ali kulturnih karakteristik posameznega družbenega sistema, kot od zunanjih, tj. mednarodnih dejavnikov.¹ Med mednarodne šteje mo tiste dejavnike, katerih izvor in nosilci se nahajajo izven meja obravnavane države oz. družbe. Principi, na katerih temeljijo le-ti, se razlikujejo glede na funkcionalno področje družbe (gospodarstvo, znanost, politika itd.), na katerem so locirani njihovi nosilci.

Posamezne politične enote – naj so bile to nacionalne države, mestne države, samostojne kneževine ali veliki multietnični imperiji – so se vedno soočale z vplivi svojega okolja. Najpogostejša oblika zunanjih "vplivov" na dogajanje v določeni politični enoti je bila vojna, se pravi uporaba fizične prisile, s pomočjo katere so si jo skušale druge podrediti oz. izsiliti od nje določene koncesije, to pa je pogosto tudi vplivalo na sestavo njene oblasti ali na njeno politično ureditev. Obstajale so tudi manj neposredne oblike poskusov vplivanja na odločitve drugih političnih subjektov. Na ta način se je konec koncev tudi oblikovala dejavnost diplomacije. Diplomacija kot specifična "mednarodna" aktivnost je prišla do izraza predvsem tam, kjer je na določenem prostoru sobivalo večje število političnih enot, ki so bile v pogostih medsebojnih stikih – kot je bil primer antične Grčije ali pa srednjeveške in renesančne Italije.

Vendar se je vloga dejavnikov, ki izvajajo vpliv na določeno politično enoto in ki pri-

hajajo iz njenega mednarodnega okolja, v današnjem času izrazito povečala. Razvoj sodobnih družb, predvsem procesi, ki jih popularno označujemo s pojmom globalizacije, so privedli do povečanja medsebojne prepletenosti in odvisnosti sveta, tako da izolacija pred zunanjimi vplivi – razen če ne gre za ekstremne primere držav, kot je npr. Severna Koreja – tako rekoč ni mogoča. Različni resursi, tako materialni kot duhovni, se pretakajo svobodneje, predvsem pa intenzivneje kot v kadarkoli v preteklosti.

Oblike internacionalnih dejavnikov, ki vplivajo na naravo političnega sistema določene dežele, so različne. Najpomembnejše med njimi lahko razvrstimo na tri tipe: to so politični, kulturni in ekonomski dejavniki.

Najeksplicitnejši so zagotovo politični dejavniki. Ti delujejo na podlagi določenih principov, ki so lastni področju politike kot takemu (gre predvsem za principe pridobivanja in izvajanja moči in vpliva) in ki jih je do neke mere mogoče prenašati med različnimi prostorsko-političnimi enotami. Tu gre v prvi vrsti za vlogo, ki jo igra mednarodna regulativa in različne mednarodne organizacije. Naraščajoča medsebojna odvisnost namreč zahteva vedno bolj obsežno in natančno regulacijo mednarodnih odnosov. Za normalen in kontinuiran potek interakcij na različnih področjih in nivojih človekovega delovanja (tako med posamezniki, med podjetji kot tudi na nivoju državnih institucij) je potrebna kodifikacija norm in pravil, ki se jih morajo držati njihovi akterji, ne glede na to, od kod prihajajo. V primeru kršitve le-teh so zato predvidene ustrezne sankcije. To velja npr. za različne pogodbe, ki urejajo posamezna področja, od oboroževanja, varstva okolja do trgovine (čeprav sistemi sankcioniranja kršitev niso vedno najbolj dodelani in učinkoviti). Do pomembnih sprememb je v zadnjih letih prišlo glede pojmovanja suverenosti posameznih držav, saj se uveljavlja načelo, da ob-

stajajo norme, ki so nad odločitvami posameznih držav ne samo, ko se te nanašajo na ostale mednarodne subjekte, ampak tudi, ko zadevajo urejanje notranjih odnosov, če to krši temeljne civilizacijske principe, na katere v načelih prisega mednarodna skupnost. Primer tega je delovanje mednarodnega sodišča za človekove pravice v Haagu, ki sodno preganja tudi zločine držav oz. njihovih predstavnikov, storjenih nad lastnimi državljani (kot se je zgodilo v primeru srbskega etničnega čiščenja na Kosovu).

Vpliv kulturnih in ekonomskih dejavnikov je bolj posreden, kar pa ne pomeni, da lahko njihov pomen zanemarimo. Teoretiki globalizacije namreč kot najpomembnejši značilnosti le-te navajajo svobodo ekonomskega delovanja, se pravi prost pretok izdelkov, storitev in kapitala, ter razmah kulturnih interakcij v smislu svobodnega pretoka idej, vrednot in življenjskih stilov. To v veliki meri omogočajo komunikacijska sredstva, delujoča na podlagi novih tehnologij (telekomunikacije, medmrežje), s pomočjo katerih sta se povečali hitrost in intenzivnost komunikacij. Ekonomski in kulturni vplivi so pogosto medsebojno tesno povezani, saj je že iz zgodovine znano, da je razmah trgovine običajno utrl pot medsebojnemu vplivu na intelektualnem in umetnostnem področju. Intenzivnejše interakcije, značilne za obdobje globalizacije, tako nedvomno vplivajo na (pre)oblikovanje vrednotnih sistemov v različnih delih sveta.

Rečemo lahko, da gre pri "zunanjem" vplivu na naravo politične ureditve določene države za kombinacijo omenjenih dejavnikov. Linz in Stepan v zvezi s tem govorita o treh vrstah internacionalnih vplivov.² To so vplivi zunanje politike, duha časa (zeitgeist) in difuzije. Prvi tip označuje vplive, ki so posledica delovanja držav ali skupin držav, ki predstavljajo globalne ali regionalne hegemonie in kot take posedujejo resurse, ki jim omogočajo uravnavanje delovanja drugih držav. Pri

tem gre za neposredne vplive, kakršna je vojaška intervencija, pa tudi za bolj posredne ali kontekstualne vplive (npr. mednarodna posojila, članstvo v določeni asociaciji). Drugi tip se nanaša na vrednotno in ideološko klimo, ki prevladuje na določenem prostoru, predvsem v povezavi s predstavami o ustreznosti in zaželenosti določene družbene ureditve. Tretji pa zadeva vpliv predhodnih dogodkov v nekem okolju (državi) na dogajanja v drugem. Tu gre predvsem za t. i. demonstracijski efekt oz. "efekt snežne kepe" (snowballing effect), ki označuje fenomen, ko politične spremembe v eni državi spodbudijo podobne spremembe v drugih (predvsem bližjih) državah.³

Seveda se moramo zavedati, da omenjeni dejavniki lahko spodbujajo demokratizacijo, lahko pa jo tudi zavirajo. Tako na politični razvoj določene dežele v znatni meri vpliva konstelacija sil na določenem področju, se pravi, da je pomembno, katere so tiste države (demokratske ali nedemokratske), ki igrajo pri tem odločilno vlogo; pa tudi, kakšen je njihov interes za izvajanje vpliva na svoje mednarodno okolje.

Spremenjene mednarodne razmere v Evropi po padcu komunizma

Glede tega so dandanes razmere v Evropi s stališča možnosti za razvoj demokracije v nekdanjih komunističnih državah vzhodne in srednje Evrope bistveno ugodnejše, kot so bile v preteklosti. Tako se izpostavlja primerjava stanja po padcu komunizma s tistim po koncu prve svetovne vojne, ki je v veliki meri oteževalo demokratični obstoj tedaj novonastalih držav.⁴

Prvič, gre za samo kulturno-ideološko klimo v regiji. Danes je pojmovanje demokracije kot edine sprejemljive oblike politične ureditve izrazito prevladujoče, medtem ko sta jo v obdobju med obema svetovnima vojnama resno ogrožali dve veliki totalitarni ideo-

logiji – naci-fašizem in komunizem. Drugič, medtem ko so bile majhne in/ali novonastale države vzhodne in srednje Evrope po prvi svetovni vojni eksistenčno ogrožene s strani dveh ekspanzionistično naravnanih velesil v njihovi soseščini – Nemčije in Sovjetske zveze, ki sta bili tudi glavni nosilki omenjenih totalitarizmov –, so danes te grožnje odpadle, saj se je Nemčija razvila v stabilno demokratično državo, medtem ko je Sovjetska zveza razpadla, njena naslednica Rusija pa je prešibka, da bi lahko v tem delu Evrope igrala neko dominantno vlogo. Tretjič, po prvi svetovni vojni je bila za to regijo značilna etnična heterogenost držav in številni ozemeljski spori, kar je predstavljalo dejavnik politične nestabilnosti. To se je po drugi svetovni vojni spremenilo (s spremembami meja in preseljevanjem nekaterih narodov), tako da so predvsem srednjeevropske postkomunistične države sedaj etnično dokaj homogene. Na ta način so se zmanjšale napetosti med posameznimi državami in znotraj njih, kar je omogočilo določeno stopnjo regionalnega sodelovanja (kot poteka npr. med srednjeevropskimi državami t. i. višegrajske skupine).

In končno, danes obstajajo močni in dolgoročno institucionalizirani mehanizmi za demokratizacijo omenjenih držav. Ljudem na vzhodni strani železne zavesje je zahodna Evropa predstavljala zgled uspešne družbe s svojim političnim sistemom, utemeljenim na omejenosti oblasti, vladavini prava, svobodnih volitvah in tradiciji liberalizma in tolerance; z učinkovitim tržnim gospodarstvom, ki je privedlo do precejšnjega materialnega blagostanja, tehnološkega napredka in množične potrošnje; in z dinamično in raznoliko kulturo.⁵ Tako je bil tudi politični cilj novih političnih elit, ki so prišle na oblast po padcu komunizma, usmeriti svoje dežele na pot "vrnitve v Evropo". To pa vključuje tudi sprejetje in "ponotranjenje" norm in standardov, ki so v veljavi v tem prostoru.

Integracija v EU kot dejavnik demokratizacije slovenske družbe

Med institucionalnimi oblikami organiziranosti držav razvite Evrope igra osrednje mesto Evropska unija. Obstaja sicer več asociacij, ki združujejo države z ožjega ali širšega evropskega področja, poleg Evropske unije še Svet Evrope, Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi, pa tudi zveza Nato, katera predstavlja obliko organizacije za zagotavljanje varnosti razvitih držav Evrope in severne Amerike (v kateri pa imajo zaradi svoje vojaške superiornosti osrednjo vlogo ZDA). Vendar pa je Evropska unija tu poseben primer, saj predstavlja obliko nadnacionalne integracije, katere namen je preseči zgolj ekonomsko ali kakšno drugo področno povezovanje, zato teži k oblikovanju skupne institucionalne, tj. politične ureditve, ki bi regulirala najpomembnejša funkcionalna področja v smislu postavljanja temeljnih pravil in standardov njihovega delovanja.⁶ Kot takšna ima zaradi relativne zavezujočnosti odločitev, sprejetih v njenim institucijah, in s tem večjo učinkovitosti le-teh, bistveno večjo politično težo kot omenjene evropske asociacije.

Kot rečeno, sodi tudi Slovenija med tiste tranzicijske države, kjer je bila integracija v institucionalni okviru EU sprejeta s konsenzom vseh ključnih političnih sil. Tako od samega začetka slovenske samostojnosti potekajo pogajanja in priprave v tej smeri. Za dosego teh svojih strateških ciljev mora namreč tako kot ostale potencialne članice izpolniti številne pogoje, ki pomenijo prilagoditev standardom, ki na različnih družbenih področjih veljajo v razvitih zahodnih demokracijah. Od začetka pogajanj postkomunističnih držav in Evropske skupnosti je bilo namreč izpostavljeno, da je za pridružitve slednji potrebno ne le uvajanje tržnih reform v gospodarstvu, ampak tudi razvoj politične demokracije.⁷ Tako je bil že leta 1990 sprejet sklep, da je za podpis pridružitvenega sporazuma

z Evropsko skupnostjo potrebna izpolnitev petih pogojev – to so: spoštovanje človekovih pravic, vladavina prava, uvedba večstrankarske demokracije, svobodne in poštene volitve ter tržno orientirano gospodarstvo.⁸ To kaže na pomen politične dimenzije, saj za štiri od teh pogojev lahko rečemo, da so sestavni del političnega sistema družbe.

Od začetka pridružitvenih pogajanj je uveljavljanje zahodnih standardov predmet stalnega spremljanja Evropske komisije (oz. njenih specializiranih služb), ki vsako leto izda poročilo o napredku držav kandidatki pri prilagajanju tem standardom. Ta poročila oz. ocene, ki se v njih nahajajo, pomembno vplivajo na možnosti posamezne države za sprejem v Evropsko unijo, s tem pa tudi na dinamiko reform v državah kandidatkah. Kritične ocene namreč predstavljajo “spodbudo” za izboljšanje stanja in s tem pospešitev reform na posameznih področjih. Tako je leta 1999 poročilo Evropske komisije za Slovenijo zelo kritično, saj je ugotovilo njeno zaostajanje pri uvajanju institucionalnih reform in prevzemanju pravnega reda EU. To pa je povzročilo znaten “pospešek” tovrstnim aktivnostim, tako da je naslednje leto Komisija ugotovila precejšen napredek v prilagajanju Slovenije normativnemu redu EU.

Obstajajo tudi nekatere specializirane evropske institucije, ki skrbijo za udejanjanje načel demokratične in odprte družbe. Tu velja omeniti predvsem Evropsko sodišče za človekove pravice, ki bdi na spoštovanjem široke palete človekovih pravic, ki jih določajo mednarodni dokumenti. Na ta način imajo denimo slovenski državljani (in seveda državljani ostalih držav) pravico in možnost, da v primeru kršenja njihovih mednarodno potrjenih pravic in ignorance domačega pravosodja poiščejo svojo pravico na evropski ravni.

Pomemben pa je tudi vpliv političnih akterjev iz etabliranih demokracij EU. Tu gre omeniti predvsem vpliv zahodnih političnih

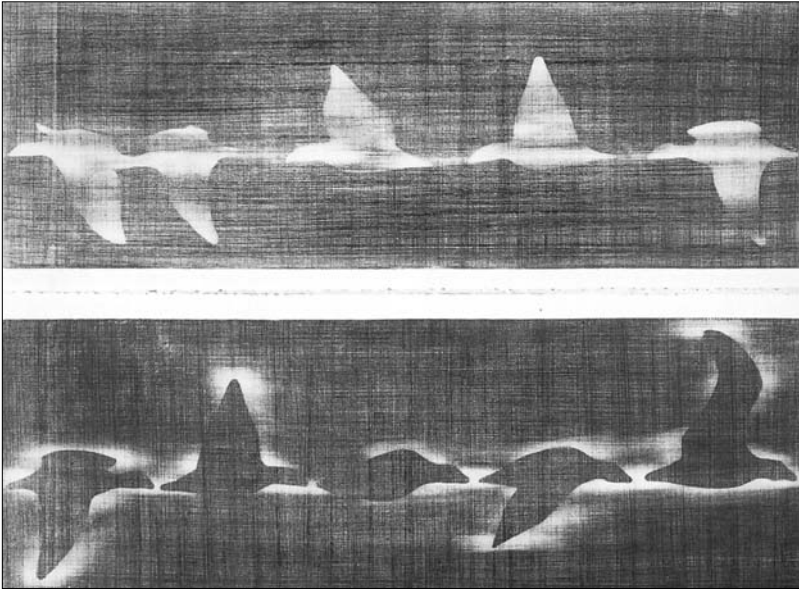
strank in mednarodnih strankarskih povezav na stranke držav kandidatk. Pogoj za to je seveda integritetnost slednjih v mednarodni strankarski prostor, se pravi vključenost o različne strankarske asociacije, oblikovane na podlagi idejne in nazorske sorodnosti. V prostoru EU imamo tri glavne politično povezane družine strank, ki združujejo stranke treh glavnih idejno-nazorskih taborov moderne evropske politike – socialističnega oz. socialdemokratskega, liberalnega in konzervativno-krščanskodemokratskega. Tudi glavne slovenske politične stranke so vključene (bodisi kot polnopravne članice bodisi kot opazovalke) vanje – LDS v liberalno internacionalo, ZLSD v socialistično oz. socialdemokratsko internacionalo, tri stranke t. i. pomladnega tabora SDS, SLS in NSi pa v internacionalo konzervativnih, ljudskih in krščanskodemokratskih strank. Sodelovanje s sorodnimi strankami iz etabliranih demokracij jim omogoča pridobitev izkušenj, potrebnih za uspešno delovanje v demokratičnem političnem kontekstu. Vodilni strankarski politiki pa se tem, ko se vključijo v mednarodna politična omrežja, pridobijo številne potrebne kontakte, ki lahko koristijo državi kot celoti. Vendar pomeni članstvo v takšnih asociacijah tudi obvezo za spoštovanje in prakticiranje principov, na katerih temelji demokratična ureditev, kar pomeni, da si stranke in njeni vodilni ljudje ne morejo privoščiti večjih in sistematičnejših kršitev le-teh, saj bi s tem izgubili svojo mednarodno kredibilnost.⁹

Rečemo lahko, da je nadzor s strani evropskih institucij tisti vidik, ki v procesu vključevanja Slovenije v EU ključno prispeva k utrjevanju demokracije. To velja za čas pridruženja, ko je potrebna formalna implementacija evropskega normativnega reda, veljalo pa bo tudi potem, ko bo Slovenija postala polnopravna članica EU. Sprejetje skupnega reda, ki predstavlja temelj za delovanje Unije, pomeni precejšnjo institucionalno

transformacijo na različnih področjih. To pa posledično vodi oz. bo privedlo do spremembe miselnih in vedenjskih vzorcev, podedovanih iz prejšnjega režima, ki niso skladni s principi razvitega sveta. Kot predpostavlja teorija neoinstitucionalizma,¹⁰ namreč družbene (tudi ali predvsem politične) institucije in institucionalni red kot celota v veliki meri determinirajo način delovanja družbenih področij in s tem opredeljujejo družbeni karakter. Obnašanje posameznikov tako v veliki meri uravnava to, čemur March in Olsen pravita "logika primernosti" ("logic of appropriateness"),¹¹ in se izraža v strukturi pravil in koncipiranosti identitet v družbi. Družbeno delovanje – tudi tisto, ki temelji na racionalni kalkulaciji preferenc in aktivnosti za doseganje ciljev, ki izhajajo iz njih, in anticipaciji posledic teh aktivnosti – poteka v določenem institucionalnem, tj. normativnem okviru, ta pa vpliva na subjektivne percepcije različnih vidikov družbene realnosti, s tem pa tudi na evalvacijo različnih individualnih in kolektivnih praks. Tako so različnim institucionalnim ureditvam lastne različne normativne strukture, ki vplivajo na prevladujoče mišljenjske in vedenjske vzorce.

Če se vrnemo za zgoraj omejene mednarodne dejavnike stabilnosti političnega sistema, lahko rečemo, da proces vključevanja v EU zajema tako ekonomsko in politično kot tudi kulturno dimenzijo. Pri tem – kot smo omenili – ne gre le za strukturno-institucionalno dimenzijo politike (tj. institucionalno ureditev političnih razmerij), ampak tudi za procesno-aksijsko dimenzijo, kakor sodijo politična dinamika, politični procesi in aktivnosti političnih akterjev, in pa kulturno-vrednotno dimenzijo, ki se nanaša na kompleks različnih vrednotnih in normativnih vidikov politike.

Slovenija vsekakor sodi v skupino politično najbolj razvitih postkomunističnih držav, saj ji je uspelo vzpostaviti temeljne demokra-

Gábor György Nagy: Navidezne dvojice (A), suha igla, 1999.

tične institucije in mehanizme (svobodne in poštene volitve, svoboda političnega delovanja itd.). Tudi organizacija Freedom House (gre za najvplivnejšo organizacijo, ki se ukvarja z ocenjevanjem stopnje svobode v svetu) jo uvršča v skupino svobodnih držav. Po večini ocen je tudi ena izmed najboljše pripravljenih kandidatk za vstop v EU, na pragu katere se nahaja. Vseeno pa to ne pomeni, da je proces politične modernizacije v smislu oblikovanja stabilne poliarhične demokracije končan. Do tega je še dolga pot. Obstajajo namreč številne pomanjkljivosti glede delovanja pravne in demokratične države. Tako s strani evropskih institucij prihajajo ponavljajoča se opozorila o določenih problematičnih momentih, kot so počasnost pri reformiranju državne uprave, veliki sodni zaostanki, počasna lastninska transformacija, predvsem zastoji pri izvajanju denacionalizacije (vračanju po drugi svetovni vojni krivično odvzetega premoženja). Problemi se kažejo tudi na področju ekonomije, tj. pri nje-

nem delovanju v skladu tržnimi principi, pričemer je še posebej izrazita precejšnja stopnja ekonomske zaprtosti. To je tudi ena najpogostejših kritik, ki prihaja s strani zahodnih političnih in gospodarskih krogov. Še vedno obstajajo številne ovire, ki otežujejo svobodno delovanje gospodarskih subjektov. Opazna je zlasti prevelika vloga države pri vodenju gospodarstva (pa tudi ostalih družbenih področij), kar se kaže denimo v dejstvu, da ima Slovenija med državami kandidatkami za vstop v EU največji delež državne lastnine.

Kot glavni problem postkomunistične Slovenije bi lahko izpostavili obstoj monopolov (ali oligopolov) na različnih področjih družbe. Tako imamo v politični sferi opraviti s precejšnjo neuravnoteženostjo, ki se izraža v dominaciji t. i. retencijske politične elite, tj. elite, ki vodi tabor političnih strank, ki izhajajo iz struktur nekdanjega komunističnega režima. To je še posebej izrazito po parlamentarnih volitvah leta 2000, ki so izrazito oslabile moč tabora t. i. pomladnih strank, okrepile pa

LDS kot dominantno stranko slovenske tranzicijske "levice". Gre za situacijo, ki postaja nekoliko podobna temu, kar se v politološki teoriji imenuje sistem z dominantno oz. hegemono stranko; sistem, v katerem sicer obstaja strankarski pluralizem, vendar pa je ena stranka toliko močnejša od ostalih, da se vse niti političnega odločanja *de facto* nahajajo v njenih rokah. Takšno stanje je nedvomno problematično za razvoj demokracije, saj je odsoten eden od demokratičnih temeljnih elementov, tj. obstoj realne alternative aktualni oblasti v obliki močne opozicije, ki poleg tega deluje kot ključni akter nadzora nad oblastno elito.

Ta politična hegemonija "leve" politične elite je povezana z monopoli na ostalih družbenih področjih. Za Slovenijo je namreč značilna dokaj visoka stopnja reprodukcije elit, kar pomeni, da se na ključnih družbenih pozicijah nahaja veliko ljudi (znatno več kot v primerljivih srednjeevropskih tranzicijskih državah), ki so tem pozicije zasedali že v starem režimu. Ti pa v veliki večini optirajo za "stare" politične stranke. Posledica tega je boljša zasidranost teh strank v gospodarski in finančni sferi, kar vpliva tudi na njihovo boljše preskrbljenost s tozadevnimi resursi. Še posebej pa je monopolno stanje evidentno na medijskem področju, ki je izrazito nepluralen, saj velika večina tiskanih in elektronskih medijskem bolj ali manj odkrito podpira omenjeno politično opcijo. Prav slednje je ena od najproblematičnejših točk demokratizacije slovenske družbe. Blokira namreč oblikovanje odprtega javnega prostora, ki bi omogočal svobodno soočanje idej in pogledov na vsa temeljna družbena vprašanja.

Pričakujemo lahko, da bo integracija v okvir EU privedla o razbitja ali vsaj oslabitve mnogih domačih monopolov. Principi, ki jih zagovarja, namreč vključujejo različne vidike odprtosti in prehodnosti tako na ekonomskem področju kot marsikje drugje (npr. v

znanost ali šolstvu). Temeljijo pa tudi na uveljavljanju in spoštovanju pravil igre, ki so vsaj v načelu enaka za vse. Zato ni čudno, da se porajajo številni odpori do uveljavljanja evropskih standardov – in to predvsem v določenih vplivnih krogih. To dokazuje razprava o t. i. nacionalnem interesu, ki se je v zadnjem letu razplamtela predvsem ob vprašanju tujega lastništva v slovenskih podjetjih, vendar pa so njene implikacije širše. V njej so se mnogi izmed najvplivnejših gospodarstvenikov, akademskih ekonomistov in drugih mnenjskih voditeljev postavili na branike domačega lastništva nasproti tujim investitorjem, ki se jim je pogosto očitalo sebične, če ne nepoštenne namene. Na tem mestu se ne nameravamo spuščati v analizo omenjene diskusije, gre le izpostaviti ugotovitev, da je nacionalni interes pogosto služil zgolj kot krinka za povsem konkreten interes določenih pomembnih krogov za ohranjanje pozicij (privilegijev). Očitno je, da se mnogi domači "pomembneži" zavedajo (in bojijo), da bodo njihove pozicije, ki pogosto niso bile pridobljene na podlagi meritokratskih kriterijev rekrutacije, v primeru dejanske uveljavitve evropskih pravil igre ogrožene.

Vsekakor Evropske unije ne gre idealizirati, v smislu, da bi vse, kar ponuja, brezrezervno podprli kot nekaj najboljšega. Tudi vključitve vanjo ne smemo razumeti kot nekaj, kar bo prineslo rešitev vseh problemov, ki tarejo slovensko družbo. Ne življenjski standard, primerljiv z najrazvitejšimi članicami EU, ne stanje demokracije, ki tam vlada, se ne bosta zgodila sama od sebe. To bo v pretežni meri še vedno odvisno od Slovencev samih. Vseeno pa je ta povezava okvir, ki ponuja najboljše obstoječe možnosti za dosego tega.

1. Matevž Tomšič, *Politična stabilnost v novih demokracijah*, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, 2002.

2. Juan Linz in Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation*, Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1996, str. 73-76.
3. Samuel Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press, Norman & London, 1993.
4. Jacques Rupnik, "Eastern Europe: The International Context", *Journal of Democracy*, II, 2, 2000.
5. Adrian Hyde-Price, "Democratization in Eastern Europe: the external dimension", v: Pridham, Geoffrey in Vanhanen, Tatu (ur.), *Democratisation in Eastern Europe*, Routledge, London, 1994, str. 225.
6. Vendar pa še ni dorečeno, kakšen v tip politične ureditve se bo razvila Evropska unija. Kot pravi Siedentop, naj bi šlo za nastajanje nove politične forme, ki bo bolj integrirana, kot so konfederacije, vendar manj, ko so federacije. *Democracy in Europe*, The Penguin Press, London, 2000, str. 1.
7. Pri tem je potrebno omeniti, da tudi ostale omenjene organizacije kot pogoj za članstvo postavljajo obstoj demokratične ureditve. Celovstop v NATO ne zahteva le vojaške modernizacije, ampak tudi uveljavitev demokratičnih političnih standardov, denimo civilnega nadzora nad vojsko.
8. Ibidem, str. 230.
9. V skrajni konsekvenci lahko kršenje temeljnih načel privede do izključitve določene stranke iz mednarodne asociacije, kot je bil primer Haiderjeve Svobodnjaške stranke, ki bila zaradi svoje ksenofobične in protievropske politike izključena iz liberalne internacionale.
10. Neoinstitucionalizem je novejši teoretski pristop, ki se ga uporablja v različnih družboslovnih disciplinah (sociologiji, politologiji, ekonomiji). Pri tem gre za zelo heterogeno znanstveno in raziskovalno usmeritev tako glede spoznavno-teoretske kot glede metodološke orientacije, saj združuje raznolike smeri, kot so normativni institucionalizem, historični institucionalizem, institucionalna teorija racionalne izbire, organizacijska teorija itd. Glej npr. Ellen Immergut, "The Theoretical Core of the New Institutionalism", *Politics and Society*, 26, 1, 1998; ali Guy Peters, *Institutional Theory in Political Science*, Pinter, London & New York, 1999.
11. James March in Johan Olsen, *Democratic Governance*, The Free Press, New York, 1995, str. 28.